

posadko. Legijski tabor in mesto s kolonialnim pravom pa sta do časa Hadriana nezdržljiva. Radi tega je tako zgodna podelitev mestnega prava Emoni, kakor se to navadno misli, tudi brez ozira na tedanji strateški položaj, izključena. K temu pride še to, da Avgust v svojem poročilu (*index rerum a se gestarum*, po ohranjeni kopiji, zvanem navadno Monumentum Ancyranum), ki ga je sam sestavil o svojih delih in ki je bilo ovekovečeno na dveh bronastih ploščah pred njegovim mavzolejem v Rimu, v 28. poglavju, ko našteva po imenu province, v katerih je ustanovil kolonije, Panonije odnosno Ilirika sploh ne omenja, iz česar sledi, da na tem ozemlju sploh ni ustanovil nobene kolonije.

Z druge strani se je do sedaj premalo upoštevalo, da so se tudi kolonije, ki jih je ustanovil Avgustov naslednik Tiberij, zvale samo *colonia Julia*. Cesar Tiberij je bil, kakor je znano, od Avgusta po adaptaciji sprejet v *gens Julia*, ni pa se, kakor poroča Cassius Dio, posluževal častnega naslova Augustus, zlasti ne v prvem času. Kolonije, ki jih je on ustanovil, se torej niso zvale *colonia Julia Augusta*, ampak prosto *colonia Julia*. Iz vsega tega sledi, da je bilo kolonialno pravo podeljeno Emoni šele po prihodu legijske posadke v prvem času cesarja Tiberija.

Če je dopolnitev zadnje vrste na obeh fragmentih nekega velikega stavbnega napisa (sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani) točna in če smemo tu res čitati »*murum dederunt*«, potem se sedaj (nekako v aprilu — maju l. 15. po Kr.) v Emoni dozida obzidje, ki je bilo prvotno še namenjeno vojaškemu taboru, sedaj pa služilo novo stvorjeni koloniji. To obzidje — vsaj v svojem zgornjem delu — pa vsekakor ni identično s še danes ohranjenim in vidnim, tipično poznoantičnim »Rimskim zidom« v Ljubljani. V območju tega obzidja so bile najbrž naseljene veteranske rodbine, pri čemer gotovo niso takoj zazidali vsega razpoložljivega prostora (kar je že domneval W. Schmid,

Oesterr. Jahresh. XIX/XX Beibl. 164). Ob cesti, ki pelje iz tabora proti severu, torej na sovražni strani, se šele sedaj razvije neka nekropola (pokopališče). Značilno je, da začne vrsta rimskih novcev iz nekropole ob Tyrševi cesti šele z nastopom vlade cesarja Tiberija (to so novci z napisom *Div. Aug. pater*). Tudi keramične najdbe se ujemajo s tem (Nowotny n. n. m.).

Pa se vrnimo zopet k našemu nagrobnemu spomeniku! Lahko rečemo torej, da je umrl T. Junius Montanus bržkone v času cesarja Avgusta v Emoni kot interimistični komandant legije XV Apol. Da bi bil nagrobni spomenik iz časa pred bitko pri Akciju, je formalno in vsebinsko nemogoče. Da bi bil iz časa po Avgustu, istotako ni verjetno. Neki terminus ante quem tvori vsekakor doba cesarja Klavdija. V karieri T. Junija Montana manjka namreč t. zv. *praefectura cohortis*, komanda nad avksiliarno kohorto, čin, ki je od časa Klavdija dalje obvezen za daljnjo vojaško kariero viteškega staleža (prim. Sueton, vita Claud. 24). Isti cesar je tudi odredil, da se mora *praefectura equitum* opravljati pred legijskim tribunatom, kar tudi še ni primer na našem napisu. Ni pa nam treba, da gremo tako daleč nazaj, že iz tega razloga, ker Emona ob tem času sploh ni imela več posadke.

Pobavili smo se malo bolj obširno s tolmačenjem tega napisa, da bi pokazali veliki pomen, ki ga ima ta nova najdba za zgodovino Emone. Naš spomenik je nov člen v verigi dokazov, da imamo na ozemlju, obdanem s t. zv. rimskim zidom, prvotno tabor legije XV. Apol., ki je ostala v Emoni do začetka vlade cesarja Tiberija. Če bo torej sedaj novi napis razstavljen v novem mestnem parku ob rimskem zidu, je to zanj najbolj primerno mesto. Saj je T. Junius Montanus ravno tukaj deloval. Želeti bi bilo samo, da se ta važni spomenik tako razstavi, da bo sicer dobro viden, pa vseeno zavarovan pred poškodbami.

K ZGODOVINI KNEŽJEGA DVORCA V LJUBLJANI

D R. R U D O L F M O L È

Na prostoru kjer zidajo novo poslopje univerzitetne knjižnice, je stala svoj čas najlepša in največja ljubljanska palača, ki jo je postavil 55. kranjski deželni glavar Wolfgang Engelbreht grof Turjaški (Auersperg) in so jo imenovali Knežji dvorec. Velikonočni potres l. 1895. je ponosno poslopje sicer precej poškodoval, vendar bi se bila ta arhitektonska umetnina z majhnimi žrtvami in dobro voljo še lahko ohranila.

Kdaj je to poslopje nastalo, ni bilo natančno znano, vendar smo po naključju zvedeli, kdaj se je začelo zidati. Dne 1. februarja t. l. je namreč pri kopanju temelja za novo univerzitetno knjižnico udaril delavec z rovačo na neki kamen, ki se je razbil in pokazal lepo bleščečo ploščico. Kamen je bil približno 1½ metra globoko v zemlji v temelju Knežjega dvorca pri njega glavnem vhodu v Gosposki ulici. Delavec je oddal najdeno ploščico svojemu gospodarju, g. stavbe-

niku M. Curku. Dobro ohranjena ploščica je srebrna in pozlačena z 22karatnim zlatom, dolga je 10,7 cm, 9,4 cm visoka, približno ½ mm debela in ima na obeh straneh vrezane napise. Prva stran nam pove ime Wolfa Engelbrehta Turjaškega z njegovimi častnimi in uradnimi naslovi, na drugi strani pa beremo, da je začel zidati palačo, t. j. Knežji dvorec dne 20. aprila 1660.

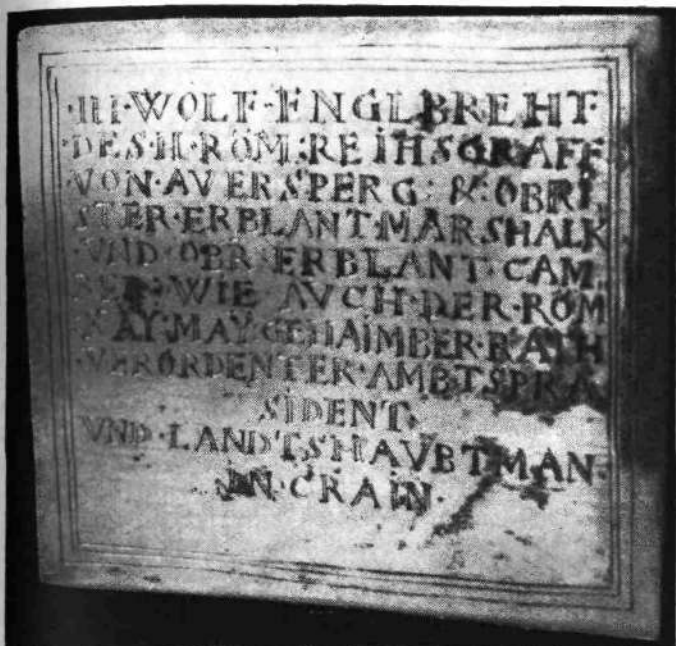
Ploščica je reproducirana skoraj v naravni velikosti.

Napis je tale:

· IH · WOLF - ENGBREHT ·
· DES · H · RÖM : REIHSGRAFF
· VON · AVERSPERK : & : OBRI-
· STER · ERBLANT · MARSHALK
· VND · OBR : ERBLANT · CAM-

SL. 17. M. STERNEN PRI IZVRŠEVANJU FRESKE MARIJINEGA KRONANJA
V FRANČIŠKANSKI CERKVI V LJUBLJANI

Pozlačena plošča, ki so jo našli pri zidanju univerzitetne knjižnice v temeljnih zidovih nekdanjega Knežjega dvorca

RER · WIE · AVCH · DER · RÖM
 · KAY : MAY : GEHAIMBER · RATH
 · VERORDENTER · AMBTSPRÄ-
 SIDENT ·
 VND · LANDTSHAUBTMAN ·
 · IN · CRAIN ·
 · HAB · DISES · GEBEY · IN · GOTTES
 · NAMEN · ANGEFANGEN · DEN XX
 · APRILIS · M · DC · LX ·
 · FORTVNAM ·
 · REVERENTER · HABE ·

Prevod: Jaz, Wolf Engelbreht svete rimske države grof Turjaški in najvišji dedni deželni maršal in najvišji deželni komornik kakor tudi rimskega cesarskega veličanstva tajni svetovalec, uradni predsednik odbornikov in deželni glavar na Kranjskem

(na drugi strani)

sem to poslopje v božjem imenu začel dne 20. aprila 1660.

(grb)

Imej v časti usodo.

Ta letnica je važna, ker bo ovrgla marsikatero krivo datiranje. Vrhovec piše: »Die ursprünglich in gerader Linie verlaufende Mauer erlitt später, u. z. im Jahre 1642 eine kleine Veränderung, als nämlich das Auersperg'sche Palais erbaut wurde und ein Theil desselben wegen Platzmangel, oder besser gesagt, der grossartigen Anlagen des Baues halber, über die Befestigungslinie hinausgeschoben wurde. Der Fürst führte die abgebrochene Ringmauer bogenförmig um sein Palais auf.« (Hauptstadt Laibach, str. 14). Isto tudi Valvasor na str. 141, ko pravi pred natančnejšim, po Valvasorju posnetem opisu te palače: »Gegenüber dem Landhause erhob sich seit 1642 ein stolzerer Bau, 4. das Auerspergpalais.

Kje je Vrhovec dobil to letnico, nisem mogel doznati; tudi sam je ni dokumentiral.

G. mestni arhivar Fabjančič me je ljubeznivo opozoril na sezname prodane opeke iz mestne opekarne; priključeni so knjigam o dohodkih mestnega magistrata (Empfangs-Buech in Ziegl Register).

Pregledal sem si registre iz let 1640, 1642, 1644, 1646 (registrov iz let 1641, 1643, 1645 ni več v arhivu). Potem sem prelistal registre iz let 1659, 1660, 1661, 1663, 1664, 1665 (registrov iz let 1662, 1666, 1667 ni več v arhivu).

Imenovani Turjačan je kupil l. 1640. 4900 kosov razne opeke (Mauerziegl, Gewelbziegl, Pflasterziegl) skupno za 54 fl. 40 kr. — Leta 1642. pa za 304 fl. 66 kr. 2 vinarja 36.050 kosov razne opeke (Mauerziegl, Gewelbziegl, Hohlziegl, Gesimsziegl). L. 1644. vsega skupaj 950 kosov (Hoolziegl, Thochziegl) za 24 fl. 18 kr. 3 vin. — L. 1646. je kupil 7500 (Mauerziegl, Hoolziegl, Tachziegl, Gewelbziegl) za 50 fl.

Vážno je leto 1642., ker je tega leta W. E. Auersperg potreboval mnogo opeke, vendar bi ta množina ne zadoščala za zidavo tako ogromne palače, kakršna je bila Knežji dvorec.

Pisar je pri vsakem kupcu natančno pripisal imenu še uradne in častne naslove ali pa samo uradni ali častni naslov. Kakor je znano, so bili Turjačani dedni deželni maršali (Landtmarschalcks — tudi drugače pisano) in komorniki (Camrer) že najbrže od l. 1450. (Valvasor, Die Ehre, IX. 10—11.) — Pisar je napisal v registru l. 1842. »grofovsko milost gospod deželni maršal« (Ihrer Grafflichen Gnaden Herrn Landtmarschalcks), še prej 1640 »njegovi milosti gospodu deželnemu maršalu« (Jhrer Gnaden Herrn Landmarschalk). L. 1644. so prodali opeko »gospodu, gospodu Wolfu Engelbrehtu grofu Auerspergu« (»Herrn Herrn Wolf Engelbreht Graffen V. Auersperg«); sedaj brez naslova! — W. E. Auersperg je postal 1649 deželni glavar (Valvasor, Die Ehre, IX. 67.)

Kakor smo videli gori, je bila množina opeke premajhna, da bi bila mogla zrasti tako velika palača, a tudi po naslovih, ki jih pripisuje pisar kupcu, lahko sklepamo, da Knežji dvorec ni mogel nastati že l. 1642.

Ako si pa pogledamo registre iz leta 1660. in leta 1661., je množina opeke tako velika, da bi se moglo sezidati v dveh letih tako veliko poslopje, kakršno je bilo Knežji dvorec, če prištejemo še veliko množino kamenja za temelje in spodnje zidove.

Leta 1660. je mestna opekarna prodala »Njegovi ekscelenci gospodu deželnemu glavarju« (Jhre Excellenz Herrn Landtshaubtmann) ali pa »Njegovi ekscelenci gospodu grofu Auerspergu« (Jhre Excellenz Herrn Graffen v' Auersperg) razne opeke za 1042 fl. 44 kr. Ta opeka se je razdelila takole: 67.300 kosov zidne opeke (Mauerziegl), 64.000 kosov opeke za oboke (Gewelbziegl), 11.400 kosov strešne opeke (Tochziegl), 400 kosov polovične strešne opeke (halbe Tochziegl), 1000 kosov (Gescheibsziegl), 200 kosov polovičarjev (Halbziegl); poleg tega je kupil še 2 jami apna (2 Loch Kolch). — L. 1661. je izdal deželni glavar 842 fl. 91 kr. 3 vin. za 50.000 kosov zidne opeke (Mauerziegl), 47.000 kosov opeke za oboke (Gewelbziegl), 16.200 kosov strešne opeke (Tochziegl) in 150 kosov polovičarjev (Halbziegl). —

Zanimiv je datum 13. oktobra 1661, ko so prodali deželnemu glavarju 200 kosov strešne opeke za 1 fl. 32 kr., ker sicer nisem nikjer našel nobenega datuma. Zanimivo je tudi dejstvo, da je deželni glavar še po tem času kupil 12.000 kosov strešne opeke. Gotovo je to dokaz, da so prav takrat najbrže pokrivali to veliko poslopje. Kako je bilo l. 1662., ne morem dognati, ker ni več registra v arhivu. V splošnem morem samo sklepati, da je bilo poslopje dovršeno, ker je mestna opekarna prodala vse leto samo za 1637 fl. 1 kr. opeke. To skupno vsoto izkazuje Knjiga o dohodkih, medtem ko je bil celoten izkupiček v l. 1661. 3022 fl. 57 kr., v l. 1660. pa 2938 fl. 39 kr. 2 vin. L. 1663., 1664., 1665. je izdal Auersperg vsote 73 fl. 30 kr., 72 fl. 9 kr. in 21 fl. To opeko je dež. glavar najbrže potreboval za kakšna majhna popravila ali pa tudi za kake dozidave.

Ako si ogledamo še naslove, ki jih je pripisal pisar W. E. Auerspergu, in jih primerjamo z najdeno plo-

ščico, moramo z vso zanesljivostjo potrditi, da se je Knežji dvorec res začel zidati l. 1660., kakor pravi ploščica, zakaj prav v l. 1660. je W. E. Auersperg postal tajni svetnik¹ in se mu je s tem priznal naziv »ekscelence«. Ako pogledamo register iz leta 1659., vidimo, da ga pisar imenuje samo »Landtshaubtmann«, a ne še »ekscelence«. Tudi nakup opeke je bil v tem letu še prav neznan.

Prvi, ki je resno začel dvomiti, da so Knežji dvorec sezidali že l. 1642., je bil dr. Fr. Stelè v svoji študiji »Valvasorjeva Ljubljana« (GMS, 1928). Iz materiala, katerega je našel v zagrebški vseučiliški knjižnici in obdelal v tej študiji, se mi zdi posebno važna slika obzidanega plemiškega dela okrog *Novega trga* (stran 84, sliki 39, 40). Na podlagi izčrpnega študija tega in drugega istočasnega materiala se odloči za postanek slike med 1660—70 (str. 86). Med svojim dokazovanjem pa izraža dvom, da bi bil dvorec nastal poprej (str. 94).

Kako pa je mogel Heinrich Costa² trditi, da je Knežji dvorec sezidal knez Ivan Vajkard Turjaški leta 1673., je nerazumljivo. (Ta trditev se ponavlja tudi v MHK, 1857, str. 31.) Saj je že Valvasor (XI., 671) zapisal, da je palača bila last grofa E. V. Engelbrehta Turjaškega, deželnega glavarja. — Morda je nastala ta beležka na ta način, ker je bil Ivan Vajkard prvi knez Turjaški in se je preselil še isto leto po V. Engelbrehtovi smrti (28. IV. 1873) v Ljubljano in se je po njem potem imenoval »Knežji dvorec«.

Knežji dvorec se je začel zidati l. 1660., kar nam dokazuje najdena ploščica. Kdaj se je dozidal, ni natančno znano. Na vsak način pa nekaj let pozneje. S tem, da smo ugotovili to letnico, odpade — kakor rečeno — marsikatero drugo datiranje, zlasti razne trditve in kombinacije Petra Radiča o gledaliških predstavah v Knežjem dvorcu pred šestdesetimi leti sedemnajstega stoletja. (Glej o tem St. Škerlj, Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja, Kronika I, 103.)

¹ MHK, 1857, 31.

² Reiseerinnerungen aus Krain, 1848, str. 25.

Grb, ki je z izredno natančnostjo
vrezan v drugo stran plošče